

Michěk, Josef

K některým ekonomickým otázkám překonávání podstatných rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná.
1962, vol. 11, iss. G6, pp. [111]-121

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111462>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF MICHEK

K NĚKTERÝM EKONOMICKÝM OTÁZKÁM PŘEKONÁVÁNÍ PODSTATNÝCH ROZDÍLŮ MEZI PRŮMYSEM A ZEMĚDĚLSTVÍM

Socialistické výrobní vztahy zvítězily u nás ve všech odvětvích národního hospodářství. Nyní přecházíme do etapy budování rozvinutého stadia socialismu a náš konečný cíl je vybudování komunistické společnosti. V dnešním období je pro nás obzvláště cenné vítězství socialistických výrobních vztahů na vesnici, neboť je základním předpokladem dalšího rozvoje našeho socialistického zemědělství. Srovnáme-li dnešní úroveň našeho zemědělství s průmyslem, můžeme říci, že nesoulad mezi úrovní těchto dvou základních výrobních odvětví je dnes nejhlubší disproporcí v našem národním hospodářství. Proto ústřední výbor Komunistické strany Československa stanovil úkol vyrovnat do roku 1970 zemědělství na úroveň průmyslu — odstranit podstatné rozdíly mezi městem a vesnicí. Tento úkol lze vyřešit na základě důsledného a cílevědomého odstraňování historicky vzniklých rozporů mezi průmyslem a zemědělstvím ve třech základních oblastech: v oblasti výrobních sil, výrobních vztahů a v nadstavbě. V této práci se pokusíme dát odpověď na některé dílčí otázky této složité a mnohostranné problematiky z hlediska výrobních sil a výrobních vztahů.

Zaostávání zemědělství za průmyslem není jen specificky náš problém; je to problém obecný, vyplývající ze zvláštností historického vývoje společenskoekonomických podmínek v zemědělství ve srovnání s průmyslem. Jednou z příčin vzniku a narůstání podstatných rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím a tím i mezi městem a venkovem je nástup kapitalistického způsobu výroby, jež nahrazuje feudální cechovní řemeslo. V období, kdy přírodní řemeslná výroba byla dominantní, produktivita práce v zemědělství byla vyšší než v řemeslné výrobě. Marx se v této souvislosti vyjádřil, že „... při primitivním předkapitalistickém způsobu výroby bylo zemědělství produktivnější než průmysl, protože příroda se zde účastní práce člověka jako stroj a organismus v době, kdy v průmyslu se síly přírody ještě téměř úplně nahrazují lidskou silou...“ Marx dále rozvíjí tuto myšlenku a říká: „V bouřlivém období kapitalistické výroby je rozvoj produktivity v průmyslu ve srovnání se zemědělstvím velmi rychlý, třebaže rozvoj průmyslu také předpokládá, že v zemědělství došlo již k značné změně ve vztahu konstantního a variabilního kapitálu, tzn. že předpokládá, že masa lidí byla již vyhnána z půdy. V dalším období vzrůstá produktivita v průmyslu i v zemědělství, třebaže nestejným tempem. Ale na jistém stupni rozvoje průmyslu se musí začne tato disproporce zmenšovat, tzn. produktivita v zemědělství se musí zvětšovat relativně rychleji než v průmyslu.“¹ Nelze se tedy domnívat, že zaostávání zemědělství za průmyslem je nutným průvodním zjevem pro

všechna vývojová období společnosti. Odstraní-li se příčiny nestejného tempa růstu úrovně průmyslu a zemědělství a pominou-li podmínky prohlubující tento rozpor, může být zaostávání zemědělství za průmyslem úspěšně zlikvidováno. A právě o to jde v socialistické společnosti, neboť nelze přikročit k budování komunismu, aniž by byla odstraněna tato základní disproporce. Toho však lze dosáhnout jen na základě zemědělské velkovýroby vědecky řízené a usměrňované.

V buržoazním Československu však proces koncentrace a centralizace v zemědělství narážely na překážky, typické téměř pro každý buržoazní stát. Tyto překážky vyvěraly především z monopolu soukromého vlastnictví půdy, z monopolu hospodaření na půdě i z určitých malovýrobních tradic, jež podporovaly přírodní spotřebu. Proto byli zemědělství malovýrobci vyvlastňováni v daleko menší míře než malovýrobci v průmyslu. Po celé období předmnichovské republiky obdělávali drobní a střední rolníci více než polovinu zemědělské půdy s minimálním počtem zemědělských strojů. Naproti tomu průmysl byl vybaven moderní, vysoce produktivní technikou, velkovýroba převládala ve všech průmyslových odvětvích a koncentrace a centralizace průmyslového kapitálu postupovala rychle kupředu. Tím se dále prohlubovala již dříve vzniklá propast mezi průmyslem a zemědělstvím. Situace se v podstatě nezměnila ani za fašistické okupace.

V průběhu národní a demokratické revoluce v roce 1945 bylo znárodněno peněžnictví, klíčový průmysl a obchod, byla provedena zemědělská reforma, a tím se vytvořily podmínky pro likvidaci vykořisťování vesnice finančním kapitálem. Nastal důležitý přelom ve vývoji našeho zemědělství. Ze státních prostředků se poskytovala materiální a finanční pomoc malým a středním rolníkům a technická úroveň zemědělské výroby se značně pozvedla zejména zakládáním strojně traktorových stanic. Rozvoj zemědělského družstevnictví, a tím i velkovýrobních forem zemědělství, znamenal první jistý krok směřující k odstraňování nesouladu mezi úrovní průmyslové a zemědělské výroby. Přesto však i pro vítězství socialistických výrobních vztahů zůstalo v naší zemi zemědělství daleko pozadu za průmyslem, podstatný rozdíl mezi městem a venkovem zůstal zachován a v jistém smyslu se i prohloubil. Kde hledat příčiny?

Nutno si uvědomit, že naším prvořadým poválečným úkolem bylo obnovit, rozšířit a zmodernizovat průmysl, hlavně těžký a strojírenský. Po uskutečnění socialistických přeměn v dnešních lidovědemokratických státech se začaly mezinárodní vztahy povázhlivě zotřívovat. Bylo nutno zabezpečit obranyschopnost země. Jestliže se tedy v prvních 10—12 poválečných letech stalo vybudování průmyslu úkolem prvořadým a rozhodujícím, muselo zemědělství nutně zaujmout místo druhořadé. Nešlo zde však jen o následnost dvou základních odvětví národního hospodářství, ale působily tu také určité ekonomické zákonitosti. Přebudování zemědělství je podmíněno výstavbou průmyslové základny; jinak by nebylo odkud dodávat stroje, stavební materiály, strojená hnojiva atd. Dále je nutno vzít v úvahu, že socializace v zemědělství začala později než v průmyslu, kde hlavní a rozhodující úlohu sehrálo znárodnění velkých výrobních komplexů. Naproti tomu družstevní velkovýroba nenahrazuje jinou zemědělskou velkovýrobu, která by ji historicky předcházela, nýbrž nastupuje na místo rozdrobené rolnické malovýroby. Je přirozené, že vkládat rozsáhlé státní investice do rozdrobené malovýroby by bylo nemožné, a to jak z hlediska soukromého vlastnictví zemědělských podniků, tak i z hlediska využití moderní mechanizace. Podle toho se také vyvíjely státní investiční proporce, které vypadaly takto:

Tabulka 1

Srovnání investic na 1 pracovníka v zemědělství a v průmyslu provedených v letech 1950—1959

Hodnota	Průmysl		Zemědělství	
	absol.	v %	absol.	v %
Počet pracovníků v 1000 (1959)	2 203	—	1 608	—
Hodnota strojů na 1 pracovníka	23 414	100	5 954	25,4
Hodnota staveb na 1 pracovníka	21 033	100	14 344	68,3
Hodnota strojů a staveb	44 417	100	20 298	45,7

Z těchto číselných ukazatelů vyplývá, že do průmyslu bylo za období 1950 až 1959 vloženo na 1 pracovníka dvakrát více investic než do zemědělství. Tak vypadá situace z hlediska celkového porovnání. V tabulce je však nápadné, že hodnota strojů na 1 pracovníka činila v zemědělství 5954 Kčs a v průmyslu 23 414 Kčs, což je čtyřikrát více, zatímco hodnota staveb na 1 pracovníka v zemědělství činila 20 298 Kčs a v průmyslu 44 417 Kčs, tj. přibližně dvakrát více. Porovnáme-li sumu investic do zemědělství samostatně, vidíme, že částka vložená na 1 pracovníka do staveb čtyřnásobně převyšuje částku vloženou do strojů. Tento fakt lze objasnit tím, že v průběhu kolektivizace bylo nutno zaměřit úsilí především na výstavbu takových zemědělských zařízení, která by umožňovala soustředit zemědělskou výrobu. Jednalo se hlavně o výstavbu kravinů, vepřinů, skladišť, silážních jam a pod. Je přirozené, že čím dříve byl sveden dobytek do společných stájí, tím méně bylo ztrát a tím rychleji se upevňovaly socialistické výrobní vztahy.

Danému vývojovému procesu odpovídá také srovnání růstu produktivity práce a výroby v průmyslu a zemědělství.

Tabulka 2

Srovnání indexů vývoje produktivity živé práce v průmyslu a zemědělství (1937 = 100)

Rok	Průmysl	Zemědělství
1937	100	100
1948	101	114
1953	179	175
1954	183	160
1955	196	176
1956	209	175
1957	222	182
1958	242	197
1959	258	206
1960	276	—

Tabulka 3

Srovnání indexů vývoje průmyslové a zemědělské výroby (1937 = 100)

Rok	Průmysl	Zemědělství
1937	100	100
1948	108	75
1953	210	88
1954	219	86
1955	243	95
1956	266	97
1957	294	96
1958	332	100
1959	365	99
1960	408	106

Z těchto údajů vyplývá, že teprve v roce 1958 dosáhla úroveň naší zemědělské výroby předválečného stavu. V roce 1948 vykazuje index v porovnání s rokem

1937 pouze 75 %. Tento stav způsobil hlavně odsun Němců z pohraničí, takže značné množství zemědělské půdy zůstalo ladem.

Ale ani v pozdějších letech nebyla situace uspokojivá. Rozvíjející se kolektivizace půdy „ohrožovala“ soukromé zájmy rolníků a mnozí z nich se před vstupem do JZD uchýlovali k neracionálnímu a spekulativnímu hospodaření. Snažili se „vyždímat“ ze svého hospodářství, co se dalo; mnohde docházelo k drancování půdy i dobytka, k zanedbání a vyčerpání krmivové základny. Po celé toto období převládaly v zemědělství staré formy práce, jejich produktivita rostla ve srovnání s průmyslem — jak ukazuje tabulka 2 — daleko pomaleji. Srovnáme-li však číselné údaje tabulky 2 a 3, vidíme, že přes všechny potíže rostla produktivita práce v zemědělství rychleji než celková zemědělská produkce. (Produktivita práce stoupla za období 1937 až 1959 dvakrát, kdežto výroba pouze o 6 %.) Zde je třeba brát v úvahu, že 106% produkce z roku 1937 bylo vyrobeno daleko menším počtem pracovníků vzhledem k odsunu Němců z pohraničních oblastí a že po roce 1945 odešlo více než půl miliónu pracovních sil ze zemědělství do průmyslu.

Z uvedených čísel dále vyplývá, že jistým mezníkem ve vývoji našeho zemědělství byl rok 1958, kdy proces kolektivizace byl již téměř ukončen. Za léta 1950—1959 pronikavě vzrostla vybavenost zemědělství strojním zařízením. Přesto však objem základních fondů v zemědělství ve srovnání s průmyslem zůstal nerosrovnatelně menší a také náklady na živou práci (ve srovnání s prací minulou) byly příliš vysoké. Ilustruje to tato tabulka:²

Tabulka 4

Vztah nákladů na živou a minulou práci v zemědělství a v průmyslu v roce 1958

Ukazatel	Průmysl	Zemědělství
Na 100 Kčs mezd připadá odpisů	28	12
Na 100 Kčs mezd připadá materiálových nákladů	228	63
Na 100 Kčs mezd připadá nákladů na minulou práci	256	75

Vidíme tedy, že v roce 1958 připadalo v průmyslu na 100 Kčs mezd zhruba 28 Kčs odpisů, zatímco u zemědělství jen 12 Kčs. Předtím průmyslu před zemědělstvím vyjadřuje poměr 1 : 2,3. Podíl minulé práce v zemědělství byl v témže roce tři a půlkrát menší než v průmyslu.

Je přirozené, že chceme-li v historicky krátké době odstranit tuto disproporci a současně provést celkovou přestavbu zemědělství, musí se tak stát na základě mohutného růstu efektivních investic.

Tyto investice se budou využívat především k rychlému rozvoji mechanizace a chemizace zemědělství.

V minulých obdobích byla převážná část investic věnována na výstavbu budov a základního zařízení, nutného pro přechod k zemědělské velkovýrobě. V dalším období vývoje převážná část těchto investic bude naopak určena k rozvoji strojové techniky a meliorace. Podíl strojů se zvýší a podíl meliorací rovněž, což podstatně zlepší vodní režim v půdě. Bude provedena komplexní mechanizace pěstování u řady hlavních zemědělských plodin.

Urychlování a intenzifikace výrobních postupů v zemědělství závisí také na postupném převádění prací mobilních na práce stabilní. Stabilní stroje mohou dosáhnout několikanásobně vyšších výkonů než mobilní stroje dnes běžně vyráběné. Na tomto úseku jsou největší možnosti pro využití zkušeností z průmyslu.

Zmechanizovat a později více zautomatizovat zemědělskou výrobu je úkol daleko nesnadnější než v jiných výrobních odvětvích. Je to přirozené, neboť zemědělské stroje se uvádějí do provozu daleko obtížněji než jiné strojírenské výrobky. Automobil nebo soustruh lze zkoušet po celý rok, kdežto např. kombajn jen v době sklizně. Konstrukce velmi výkonného a bezporuchového zemědělského stroje, který lze vyrábět ve velkých sériích, trvá často i několik let.

Přesto však, že až dosud bylo širší uplatnění komplexní mechanizace a automatizace v zemědělství považováno za nereálné, současné objevy v technice zatlačují tyto teorie do pozadí. V SSSR byl např. s úspěchem vyzkoušen automaticky řízený traktor. Sovětský vynálezce Loginov vybavil traktor soustavou automatického zařízení, jejíž hlavní součástí je kopírovací zařízení, které traktor vede podél dříve vyorané brázdy. Úkolem traktoristy je pouze vyorat první brázdu a zapnout soustavu automatického zařízení; pak již traktor pracuje samočinně, bez lidské obsluhy. Velké možnosti pro automatizaci v zemědělství jsou v živočišné výrobě. Kromě automatického napájení skotu je zcela reálné při změně technologie automatická příprava krmiv, krmení, odvoz mrvy a automatické vypouštění k výběhu. V drůbežářství je možno dovést komplexní mechanizaci a automatizaci ještě dále, včetně sbírání a třídění vajec. Je jen otázkou času, jak se budou zkušenosti z průmyslu a znalosti techniky využívat v širokém měřítku také v oblasti výroby strojů a zařízení pro zemědělství.

Dnes máme již dostatečně širokou průmyslovou základnu, která je s to dodávat našemu zemědělství takové množství mechanizačních prostředků, které zabezpečí zprůmyslnění zemědělské výroby. Avšak k tomu je zapotřebí nejen stále většího množství strojů, ale také lepší organizace práce a hlavně lepšího využití těchto strojů. A tady se nám objevují další problémy.

Především je to otázka rozšíření zemědělských výrobních celků. V první etapě socializace vesnice byl vývoj družstevních celků vázán převážně na velikost dosavadních zemědělských katastrů obcí. Z celkového počtu 14 353 obcí nemělo v roce 1959 celých 65 % obcí více než 500 ha, u 6 % obcí se pohybovala rozloha zemědělské půdy od 1000 do 1500 ha, a pouze 4 % obcí mělo nad 1500 ha zemědělské půdy. Průměrná výměra zemědělské půdy u našich JZD byla počátkem roku 1960 300 ha. Jak ukazují ekonomické propočty a družstevní praxe, tato velikost je pro zemědělskou velkovýrobu neuspokojivá, protože neumožňuje plně uplatnit a využít moderní zemědělskou techniku; nedovoluje také organizovat specializované závody s optimální koncentrací výrobních sil, nemluvě již o vnitropodnikové specializaci. A právě tato zkušenost vyvolala hnutí za slučování menších družstev ve větší celky. Zatím se sloučilo něco přes 5200 JZD a vytvořilo na 1900 nových, větších JZD. Jejich průměrná výměra vzrostla na 700 ha. Ani tato velikost však není zcela optimální. Na základě nových rozborů byla stanovena optimální velikost zemědělských závodů: v horské oblasti 1200 ha, v řeparské oblasti 1500 ha, v kukuřičné oblasti 2400 ha zemědělské půdy. V živočišné výrobě se považuje za nejúčelnější soustředění 300 až 400 dojnic a 2000 až 4000 vepřů.

Podobně jako v průmyslu stejně i v zemědělství si rozvoj výrobních sil a kon-

centrace vynucuje specializaci výroby. V tom je určitá zákonitost, neboť jen účelně specializované závody mohou v plné míře využít všech výhod velkovýrobní techniky, moderní technologie a nejnovějších vědeckých poznatků. Účelná a vědecky zdůvodněná specializace vytváří předpoklady k zakládání takových velkopodniků, kde bude obtížně určit, zdali jde o podniky průmyslové nebo o zemědělské. Jedná se hlavně o průmyslové zpracování a přípravy krmiv, velkovýkrm vepřů a drůbežářské velkofarmy. Zde bude zemědělství pouze dodavatelem surovin, avšak způsob jejich zpracování bude mít čistě průmyslový charakter tak jako u ostatního zpracovatelského průmyslu. Tyto podniky vzhledem k jejich velikosti nebudou součástí určitého JZD nebo státního statku, ale budou hospodářsky i finančně samostatnými výrobními celky s chozrasčotní metodou hospodaření. Jinými slovy, půjde tu o průmyslovou velkovýrobu vajec, drůbežního a vepřového masa, která bude v jistém smyslu oddělena od zemědělství a zařazena do odvětví průmyslu, i když je se zemědělstvím bezprostředně spjata. Půjde tu o vytvoření té „vyšší syntézy — spojení zemědělství s průmyslem“, kterou předvídal Marx, neboli o vytvoření nového průmyslového odvětví — zemědělského průmyslu.

Soustředění a nové uspořádání zemědělské velkovýroby je však jen jedním z předpokladů racionálního využití nové techniky. Nezbytný je také dostatečný počet kvalifikovaných kádrů na vesnici. Tato otázka se svojí aktuálností dostává do popředí obzvláště v dnešní době. Přikročíme opět k porovnání s průmyslem.

V našem průmyslu je zaměstnáno 66 % kvalifikovaných pracovníků, v zemědělství je jich pouze 9 %. Na 1 odborníka se středoškolským a vysokoškolským vzděláním připadá v průmyslu 8 pracovníků, v zemědělství 56 neboli právě sedmkrát více. Abychom docílili toho, že podobně jako průmysl bude mít i zemědělství dostatečný počet pracovníků s vysokou odbornou kvalifikací, je nutné, abychom měli na 400—500 ha půdy jednoho zemědělského inženýra a jednoho zemědělského technika se středoškolským vzděláním na 150 ha půdy. To předpokládá vyškolit do roku 1970 asi 22 000 odborníků s vysokoškolským vzděláním a asi 90 000 zemědělských techniků.

K podstatnému rozšiřování studia na vysokých a středních školách zemědělského směru přikračujeme již dnes. Urychleně se buduje široká síť dvouletých zemědělských škol a kursů pro mechanizátory, jimiž projdou všichni mladí lidé, kteří se rozhodnou pracovat v zemědělství.

Na takovéto úrovni výrobních sil bude rychleji postupovat upevňování socialistických výrobních vztahů na vesnici. Je především nutno přikročit k pozvedávání družstevně skupinového vlastnictví na úroveň všelidového. V tomto procesu bude hrát důležitou roli slučování JZD a mezidružstevní spolupráce a kooperace, pokud se jedná o meliorační práce, společnou velkovýrobu a přípravu krmiv v bývalých, dnes již nevyhovujících mlýnech, výrobu stavebního materiálu apod. Mezidružstevní kooperace plně odpovídá dnešním potřebám našeho zemědělství; jakákoliv kooperace totiž znamená znásobení možností a sil při uskutečňování technické revoluce v zemědělství. Určitá část družstevního vlastnictví výrobních prostředků nabývá za těchto okolností kvalitativně nových rysů ve srovnání s vlastnictvím jednotlivého JZD. Je to již vlastnictví skupiny družstev, pozvednuté již na vyšší stupeň zespolečenštění a svým charakterem se blíží podnikům, které jsou majetkem všelidovým.

V procesu sblížování skupinového a všelidového vlastnictví hraje významnou, dá se říci rozhodující úlohu neustálý růst nedělitelných fondů JZD. Tyto fondy

jsou ekonomickým základem dalšího rozvoje družstevní výroby a již nyní se ve své sociálně ekonomické podstatě značnou měrou přibližují fondům všelidovým; ani nedělitelné družstevní fondy, ani státní výrobní fondy nejsou určeny k rozdělování mezi jednotlivé pracovníky. I když jsou družstevní nedělitelné fondy ve skupinovém vlastnictví, jejich podstata není v rozporu s fondy všelidovými. Obě tyto formy vlastnictví jsou formami socialistickými, stejnou měrou je jich používáno k jednomu cíli. Kromě toho na jejich základě budují vesnice jesle, knihovny, družstevně závodní jídelny a tyto sociální vymoženosti slouží nejen družstevníkům, ale i dělníkům a vesnické inteligenci.

V nynější etapě budování socialistických výrobních vztahů na vesnici je neméně aktuální cílevědomé odstraňování všeho, co brání prosazování těchto nových vztahů, co podporuje soukromovlastnické tendence a nezdravý vztah k vlastnictví společnému.

Jedním z faktorů, jež dosud do značné míry negativně ovlivňují myšlení lidí na vesnici, je z á h u m e n k o v é h o s p o d á ř s t v í. Toto individuální doplňkové hospodářství je jednou ze zvláštností nižšího stupně zespolečenštění výrobních prostředků. Slouží jako doplňkový zdroj důchodů družstevníků, a tím i jako činitel do jisté míry vyrovnávající dočasný rozdíl ve výši přímých důchodů obyvatel venkova. Z hlediska psychologického je toto hospodářství důležitým činitelem usnadňujícím přechod soukromého malovýrobce (zvláště středního rolníka) do družstevní velkovýroby. Je tedy jakýmsi „mostem“ umožňujícím přechod od myšlení maloburžoazního soukromníka k myšlení socialistickému. Ostatně záhumenkové hospodářství není v naší ekonomice tak neobvyklý jev. Vezměme např. našeho tzv. kovozezemědělce z předmnichovské republiky nebo i z období poválečného. Pole obdělávané jím nebo členy jeho rodiny bylo do jisté míry také „záhumenkovým“ hospodářstvím. Bylo také doplňkovým zdrojem důchodu. Kapitalistickým podnikatelům byl však tento jev lhostejný, neboť nikterak nenarušoval disciplínu v jejich závodech, a tím ani neohrožoval jejich zisky. Dá se dokonce říci, že tento doplňkový zdroj obživy dělníka kapitalistům vyhovoval, neboť do jisté míry snižoval hodnotu pracovní síly; takže v době krize mohli propouštět s menšími obavami z politických následků nezaměstnanosti.

Zcela jinak je tomu však v podmínkách JZD. Zde je právě narušování pracovní disciplíny družstevníků a odvádění jejich zájmů na vedlejší kolej (kromě jiných faktorů) jedním z hlavních důvodů, proč se snažíme záhumenková hospodářství odstranit. V našich družstvech je stále ještě obecným jevem překračování maximální hranice výměry záhumenkového hospodářství. Totéž platí o stavu hospodářského zvířectva. Na záhumencích lze pozorovat stálý vzestup intenzity hospodaření, a tím i růst podílu důchodů z tohoto individuálního hospodářství. Podle údajů VÚZE se jednotlivé složky osobního důchodu družstevníkovy rodiny vyvíjejí takto:

Tabulka 5

Podíl	1953	1958
Z JZD	100	124
Ze záhumenku	100	134

Chceme-li v historicky krátké době odstranit rozdíl mezi městem a venkovem a pozvednout zemědělství na úroveň průmyslu, musíme vést boj nejen proti těmto nezdravým vývojovým tendencím, ale snažit se odstranit záhumenky vůbec. Jakým způsobem tento proces bude probíhat, je otázkou dalšího vývoje zemědělské výroby.

Prvořadým a nejdůležitějším úkolem však bude i nadále zvyšování výroby, a tím i důchodů v JZD, které vytváří předpoklady pro postupné zavádění vyšších záloh na pracovní jednotku. Takto bude možno později přejít k vyššímu typu socialistického odměňování podle práce, tj. k přímému mzdovému odměňování. A to bude mít nesporně velký význam. I když tato forma odměňování bude i nadále závislá na celkových výsledcích hospodaření družstva, stává se nepoměrně méně závislou na výsledku zjištěném až na konci roku a tím více podněcuje materiální zainteresovanost. Takto zaručená pravidelná měsíční odměna za vykonanou práci přirozeně snižuje význam záhumenkového hospodářství a činí je postupně pro družstevníka nepotřebným. Potom bude moci vesnický člověk také využívat svého volného času k odpočinku, zábavě a vzdělání jako dělník nebo jiný pracovník ve městě. Těžká neproduktivní práce místo odpočinku, i když „na svém“, se stane protismyslým jevem, soukromovlastnické tendence nutně ustoupí do pozadí.

Odstranění záhumenku však daleko ještě neřeší problém odstranění rozporů mezi městem a venkovem, mezi charakterem práce v průmyslu a zemědělství. Zůstává ještě mnoho dosud nerozřešených složitých problémů. Jedním z nich je otázka vyrovnání výše přímých osobních důchodů (mezd) pracovníků obou těchto základních výrobních odvětví. Závažnou příčinou této nerovnosti je nedostatečné celoroční využití zemědělských pracovníků. *S e z ó n n o s t* v zemědělství nedovoluje vytvořit nepřetržitý cyklus pracovních procesů, tak jako tomu je v průmyslu. V současné době je potřeba práce v období relativního klidu třikrát nižší než v období vegetace. Tím se dá vysvětlit, proč pracovník rostlinné výroby v našich podmínkách odpracuje maximálně 1600 až 1700 hodin ročně, zatímco pracovník v jiných odvětvích národního hospodářství odpracuje průměrně 2250 hodin ročně.

Je tedy nutno řešit současně dva vzájemně na sebe navazující problémy: podchytit a využít rezervy stálých pracovníků v zemědělství v období relativního klidu (hlavně v zimních měsících) a zároveň se vypořádat s ostrým nedostatkem pracovních sil ve špičkových obdobích. Zde bude mnohé záviset na činnosti našich ekonomů a techniků.

Důležitým činitelem v překonávání sezónnosti pracovních sil v zemědělství je správně zaměřená přidružená výroba, které se mohou zúčastnit i ženy, u nichž je sezónnost palčivějším problémem než u mužů. Nesmí se však dopustit, aby funkcionáři JZD viděli v přidružené výrobě hlavní zdroj důchodu, neboť úkolem této výroby je využití *p ř e b y t e č n ý c h* pracovních sil v době *v e g e t a č n í h o k l i d u*, a to hlavně pracovníků rostlinné výroby. Překonávání sezónnosti práce v zemědělství je věcí nejen vedoucích pracovníků JZD, ale i národních výborů a průmyslových podniků. Je nezbytně nutné organizovat doškolovací kurzy hlavně pro pracovníky rostlinné výroby, aby mohli získat kvalifikaci i pro nezemědělské odvětví našeho národního hospodářství. Tak bude možno uplatnit v době vegetačního klidu tisíce přebytečných pracovníků ze zemědělství v průmyslu, stavebnictví aj., kde je naopak pracovníků nedostatek.

Zde však nejde už jen o otázku odstraňování sezónnosti v zemědělství, ale

o problém dalekosáhlého významu, neboť získají-li takto zemědělstí pracovníci více profesí (zemědělského i průmyslového charakteru) a širší kvalifikaci, budou společně s průmyslovými dělníky, kde se uskutečňuje obdobný proces, postupně osvobozováni od tradiční dělby práce vytvořené kapitalismem.

Nová technika a technologie zemědělské výroby, důsledné a všestranné její zprůmyslnění, prohlubování kvalifikace a specializace zemědělských pracovníků, to vše bude mít nesporně vliv i na myšlení lidí, a tak se změnami v základně se bude měnit i nadstavba. Materiální podmínky a způsob života nabude zcela nových kvalitativně vyšších forem.

Máme-li s úspěchem dospět k cíli, který jsme si vytkli, tj. pozvednout do roku 1970 zemědělství na úroveň průmyslu, je nutné nejen správně určovat investiční proporce mezi zemědělstvím a průmyslem, ale také vést boj proti dosud trvajícím konzervatismu na vesnici. Myšlení mnohých zemědělských pracovníků je dosud zatížené strachem z novot. Zejména starší družstevníci lpějí na starých formách práce a zastaralé technologii, bojí se experimentů. Jejich obvyklým a univerzálním argumentem je to, že zemědělství je a vždy bude něčím zcela odlišným než průmysl, že zde příliš záleží na rozmarech přírody, která se nedá podřídit plánovacími institucemi.

Ano, určité rozdíly mezi zemědělstvím a průmyslem nesporně zůstanou i v budoucnu. Vyplývá to ze zvláštnosti výrobního procesu v zemědělství, kde v důsledu působení přírodních klimatických podmínek a velké různorodosti zemědělských prací nebude možno docílit té plynulosti výrobního cyklu jako v průmyslu. Lze také předpokládat, že v zemědělství nebude uskutečnitelné dosáhnout všestranně sladěné komplexní mechanizace a automatizace (zvláště v rostlinné výrobě), tak jako v průmyslu. Avšak to vše jsou rozdíly nepodstatného rázu, jejichž působení nemůže být nepřekonatelnou překážkou odstranění podstatných rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím spočívajících v rozdílnosti ve způsobu výroby, odměňování, kvalifikace pracovníků a produktivity práce. Tyto rozdíly vytvářely a neustále prohlubovaly propast mezi průmyslem a zemědělstvím, a tím i mezi městem a venkovem.

Socialistická společnost cílevědomě odstraňuje tyto rozdíly a poskytuje všem vrstvám společnosti rovné pracovní podmínky a stejné možnosti pro kulturní a společenský život.

POZNÁMKY

¹ K. Marx: *Teorie nadhodnoty*, sv. II. rusky — Moskva 1957, str. 103—104.

² Tabulky čís. 1—4 převzaty z tabulkové přílohy k referátu „K některým ekonomickým otázkám sbližování zemědělství a průmyslu přednesenému v Praze dne 22.—23. V. 1961 (pracováno podle údajů SÚS a MZLVH).

³ Z referátu s. Šimůnka na celostátní konferenci KSČ 5. 7.—7. 7. 1960.

⁴ Jaroslav Kabrhel: *Záhumenkové hospodářství JZD a nové formy v jeho rozvoji*, Nová Mysl 1960, č. 2.

К НЕКОТОРЫМ ЭКОНОМИЧЕСКИМ ВОПРОСАМ ПРЕОДОЛЕНИЯ СУЩЕСТВЕННЫХ ПРОТИВОРЕЧИЙ МЕЖДУ ПРОМЫШЛЕННОСТЬЮ И СЕЛЬСКИМ ХОЗЯЙСТВОМ

Автор статьи ставит перед собой задачу проанализировать некоторые вопросы, касающиеся причин возникновения и способов ликвидации различий между промышленностью и сельским хозяйством. Автор пытается дать ответ на некоторые частные вопросы этой многосторонней проблематики с точки зрения развития производительных сил и производственных отношений.

В первой части своей работы автор указывает на тот факт, что эта проблема является общей и до известной степени закономерной для всех стран, которые прожили или проживают период капитализма. В статье указывается далее на причины продолжающейся до сих пор диспропорции между промышленностью и сельским хозяйством в ЧССР. В буржуазной Чехословакии эта диспропорция проявлялась в острых формах. Средние крестьяне и крестьяне-бедняки обрабатывали более половины сельскохозяйственных угодий минимальным количеством машин. Промышленность же, наоборот, была оснащена современной и высоко производительной техникой, крупное производство преобладало здесь во всех отраслях. Ситуация в основном не изменилась и во время войны.

После войны было необходимо в первую очередь приступить к обновлению и модернизации промышленности, прежде всего тяжелой, вследствие неблагоприятного влияния фашистской оккупации и внутренней и международной ситуации. Это обстоятельство потребовало соответствующих инвестиционных пропорций между промышленностью и сельским хозяйством. (Таб. № 1.) Быстрый рост промышленности потребовал определенного перемещения рабочих сил в эту первостепенную отрасль народного хозяйства. Кроме того дали о себе знать трудности начала коллективизации. Следствием этих обстоятельств явилось относительно медленное развитие сельского хозяйства, так что предвоенный уровень был достигнут только в 1958 году, несмотря на то, что производительность труда повысилась за это время в два раза. (См. таблицу № 2 и 3.) В настоящее время ситуация в сельском хозяйстве значительно лучше, а в третьей и четвертой пятилетках намечаются большие инвестиции в с/х, (предназначенные прежде всего для развития механизации), которые в значительной степени будут способствовать выравниванию уровня с/х с уровнем промышленности. Эта цель должна быть достигнута в ЧССР в 1970 году.

Для выполнения этой задачи нужно будет сосредоточить усилия по повышению квалификации сельскохозяйственных работников и укреплению социалистических производственных отношений. Этой проблематике посвящена заключительная часть работы.

Перевел И. Михек

ZU EINIGEN ÖKONOMISCHEN FRAGEN HINSICHTLICH DER ÜBERWINDUNG VON UNTERSCHIEDEN ZWISCHEN INDUSTRIE UND LANDWIRTSCHAFT

Der Verfasser analysiert in dem Aufsatz einige Fragen, die die Ursachen der Entstehung und die Art von Behebung von Unterschieden zwischen Industrie und Landwirtschaft betreffen. Er hat versucht, eine Antwort auf einige Teilfragen dieser vielseitigen Problematik zu bringen, und zwar unter dem Gesichtspunkt der Produktionskräfte und -verhältnisse.

In ihrem ersten Teil weist die Arbeit darauf hin, dass dieses Problem von allgemeinem und in gewissem Masse gesetzmässigen Charakter für alle Länder ist, die im Begriffe sind, die kapitalistische Periode zu passieren oder diese bereits passiert haben. Im Aufsatz wird ferner auf die Ursachen der bisher währenden Disproportion zwischen Industrie und Landwirtschaft in der CSSR hingewiesen.

In der bürgerlichen Tschechoslowakei nahm diese Disproportion sehr scharfe Formen an. Die Klein- und Mittelbauern bestellten mehr als die Hälfte des Landwirtschaftlichen Bodens mit Hilfe einer minimalen Zahl an Maschinen. Demgegenüber war die Industrie mit moderner, hochproduktiver Technik ausgestattet, die Grossproduktion überwog hier in allen Produktionszweigen. Die Lage hat sich im wesentlichen nicht einmal während des Krieges verändert.

Nach dem Kriege war es unumgänglich, wegen des Einflusses der faschistischen Besetzung und wegen der inneren und internationalen Lage an eine Erneuerung und Modernisierung vor allem der Schwer- und Maschinenbauindustrie heranzutreten. Diese Umstände machten entsprechende Investitionsproportionen zwischen Industrie und Landwirtschaft erforderlich. (Taf. Nr. 1.) Das schnelle Wachstum der Industrie machte ein gewisses Verschieben von Arbeits-

kräften in diesen Zweig der Nationalwirtschaft erforderlich und ausserdem traten die anfänglichen Schwierigkeiten der Kollektivisierung zutage. All dies hatte eine relativ langsame Entwicklung der Landwirtschaft zur Folge, so dass das Vorkriegsniveau in der landwirtschaftlichen Produktion erst im J. 1958 erreicht wurde, wiewohl die Arbeitsproduktivität zu derselben Zeit bereits zweimal so hoch lag.

Gegenwärtig wird die Lage beträchtlich besser und im vierten und fünften Jahrzehnt rechnet man mit ausgedehnten Investitionen in die Landwirtschaft (die vor allem für die Entfaltung der Mechanisierung bestimmt sind, und die zum Ausgleich des Niveaus der Landwirtschaft auf das der Industrie entscheidend beitragen werden. Dieses Ziel soll in der CSSR im J. 1970 erreicht werden.

Zur Erfüllung dieser Aufgabe wird es nötig sein, alle Bemühungen auf die Hebung der Qualifikation der in der Landwirtschaft tätigen Arbeiter und auf die Festigung der sozialistischen Produktionsbeziehungen zu konzentrieren. Dieser Problematik bringt der Verfasser im Schlussteil der Arbeit seine Aufmerksamkeit entgegen.

Übersetzt von Rudolf Merta

